

YAŞLI BİREYLERİN İBADET ORTAMLARINDA BİR ARAYA GELME DAVRANIŞLARININ SOSYAL ETKİLEŞİM VE SOSYAL KATILIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Gökhan BODUROĞLU¹, Abdulkadir KARABULUT²

Öz

Yaşlı bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal özelliklerinde meydana gelen değişimler, onların fiziki ve sosyal çevrelerine uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu araştırma yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme davranışlarını, sosyal etkileşim ve toplumsal katılım bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel bir çalışma olarak tasarlanan bu araştırmada, fenomenolojik desen kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, 19 yaşlı bireyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak toplanmış ve MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Bulgular, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarını yalnızca dini motivasyonlarla değil, aynı zamanda sosyal bağlarını güçlendirmek, akran desteği almak ve toplumsal aidiyet duygularını pekiştirmek amacıyla kullandıklarını göstermektedir. İbadet ortamları, yaşlı bireylerin sosyal ağlarını genişletmesine, toplumsal katılım ve aidiyet duygusunun gelişmesine, yardımlaşma ve dayanışma duygularının pekişmesine ve sosyal becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda ibadet ortamları, yalnızca dini pratiklerin gerçekleştirildiği alanlar değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin sosyal destek ve dayanışma deneyimlediği, genel refahlarını ve yaşam kalitelerini artıran topluluk merkezleri olarak da işlev görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı bireyler, İbadet ortamları, Dini mekânlar, Sosyal etkileşim, Toplumsal katılım
JEL Sınıflandırması: I30, J14, I30, I31, J19

THE EXAMINATION OF ELDERLY INDIVIDUALS' GATHERING BEHAVIORS IN WORSHIP SETTINGS IN THE CONTEXT OF SOCIAL INTERACTION AND PARTICIPATION

Abstract

Changes in the biological, psychological and social characteristics of elderly individuals make it difficult for them to adapt to their physical and social environment. This research aims to examine the behaviours of elderly individuals in worship environments in the context of social interaction and social participation. A phenomenological design was used in this research, which was designed as a qualitative study. The study's data were collected through semi-structured interviews with 19 elderly individuals and analysed with MAXQDA software. The findings show that older adults use worship environments not only for religious motivations but also to strengthen their social ties, receive peer support, and reinforce their sense of social belonging. Worship environments contribute to the expansion of elderly individuals' social networks, the development of their sense of social participation and belonging, the strengthening of their feelings of solidarity, and the development of their social skills. In this context, places of worship are not only spaces where religious practices are carried out but also function as community centres where elderly individuals experience social support and solidarity, increasing their general well-being and quality of life.

Keywords: Elderly individuals, Worship settings, Religious spaces, Social interaction, Community participation
JEL Classification: I30, J14, I30, I31, J19

¹ Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksek Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, gokhanboduroglu@hitit.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6424-6478>

² Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksek Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, kadirkarabulut@hitit.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5953-9823>

1.GİRİŞ

Doğumla başlayan süreç, ölümle sona ermektedir ve bu süreç bebeklikten yaşlılığa kadar uzanmaktadır. Nasıl ki yeni doğan bir bebek çevresine uyum sürecinde zorlanmakta, yaşlı bireyler de yaşamlarının çeşitli yönlerindeki önemli değişikliklere uyum sağlamakta güçlük çekerler. Yaşlılığa ilişkin literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlamaların biyolojik, psikolojik, sosyal boyutta değerlendirildiği görülmektedir. Biyolojik açıdan yaşlılık, vücudun fizyolojik fonksiyonlarının yavaşlaması ve hastalık risklerinin artması ile karakterize edilen bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Campisi, 2013:685). Psikolojik açıdan yaşlılık ise bilişsel yeteneklerde azalma, hafıza sorunları ve bazen duygusal zorluklar gibi değişiklikleri içeren bir süreç olarak tanımlanmıştır (Rowe ve Kahn, 1997). Sosyal açıdan yaşlılık, sosyal roller ve kimliklerin değişime uğradığı ve sosyal ağların daraldığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Bengtson ve Settersten, 2009). Bu tanımlamalarda da görüldüğü üzere yaşlılık belli bir yaş dönemini kapsamakla kalmayıp, biyo-psiko-sosyal boyutları olan bir dönem olarak değerlendirilmelidir. Tanımlardan anlaşılabileceği üzere yaşlanma süreci ile birlikte sosyal etkileşim ve toplumsal katılım noktasında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Yaşlı bireylerin hem çevre ile etkileşimlerini sağlamak hem toplumsal yaşama aktif katılımlarını desteklemek hem de yaşam kalitelerini artırmak mümkün olabilecektir. Tüm bunlarla birlikte bireylerin yaş ilerledikçe dini duyguların arttığı araştırmalarla da desteklenmiştir (Akbolat, 2021:201). Zira ünlü filozof William James, yaşlılık dönemini “the religious age par excellence” mükemmel bir dinsel çağ olarak ifade etmektedir (McFadden, 2005:201). Mükemmel bir dinsel çağ olarak nitelendirilen bu dönemde yaşlı bireylerin sadece ibadet etmek amacıyla dini ortamlarda bulunduklarını ifade etmek doğru olmaz. Dini ortamlar, sadece ibadet etme amacıyla değil aynı zamanda yaşlı bireylerin sosyal etkileşime geçmeleri noktasında da büyük önem taşımaktadır. Dini ortamlarda düzenlenen etkinlikler yaşlı bireylerin yalnızlık duygularının azalmasına, aidiyet duygularının güçlenmesine, çevre ile etkileşime girmeleri sayesinde psiko-sosyal olarak iyi hissetmelerine imkân sağlamaktadır. Yaşlı bireylerin toplumsal yaşama katılım sağlamalarının da önünü açmaktadır.

Literatür taraması yapıldığında dini ortamlarda vakit geçiren yaşlı bireylerin sosyal ağlar kurabildiklerine ve duygusal destek bulabildiklerine işaret edilmektedir (Akbolat, 2021:201; Akgül, 2004:55). Dini ortamlarda yeni bir sosyal ağ kurabilen yaşlı bireyin kuracağı yeni arkadaşlıklar ile sosyal etkileşim ve toplumsal katılım sağlamaları da mümkün olabilecektir. Dini ortamlar, yaşlı bireylere sosyal etkileşim imkânı sağlamaktadır. Bu sosyal etkileşim, yaşlı bireylerin hem psikolojik (Krause, 2006:125; Buyacı, 2002:125) hem de fiziksel sağlıklarına (Levin, 1994:1475) olumlu etki bırakmaktadır. Psikolojik sağlıklarını olumlu etkilerken yaşlı bireylerin manevi rahatlık bulmaları (George vd., 2002:125) ve zor koşullarla mücadele ederken dini düşüncelerine sığınmaları da söz konusu olmaktadır. Dini ortamlarda bulunan diğer yaşlı bireylerle kurulan iletişim, yaşlı bireylerin sosyal sermayelerinin de artışı beraberinde getirmektedir (Putnam, 2000:65). Bununla birlikte karşılıklı yardımlaşma duygusu da oluşmaktadır. Son olarak topluluğa ait hissetmeleri de (Idler, 2014:279) dini ortamlar sayesinde yaşlı bireylerin olumlu etkilendiği bir diğer alandır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin dini ortamlarda bulunmalarının sosyal etkileşim ve sosyal katılım açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Literatür taraması yapıldığında da dini ortamlarda bulunmanın, yaşlı bireylerin hem psikolojik hem de fiziksel sağlıkları üzerinde olumlu etkiler yarattığı ve genel yaşam kalitelerini artırdığı görülmektedir. Hemen hemen tüm dinlerde yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bulunmalarının önemine vurgu yapılmaktadır. Krause (2008:3), kilisede bulunan yaşlı bireylerin kendi aralarında sosyal bağlar kurduklarına ve bu bağın hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarını olumlu etkilediğini ifade etmektedir. Shapiro ve diğerleri (2023:3150) tarafından yapılan bir araştırmada da Sinagog’ların bireyler için ortak bir değer olduğu ve dini ortamlarda sosyal ve dinsel bağlantının iç içe

geçtiğine işaret edilmiştir. Hindistan’da yaşlı bakım evlerinde gerçekleştirilen bir araştırmada (Pandya, 2016:14) ise dini ve manevi aktivitelere katılımın yaşam doyumu ve mutluluk düzeyi üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmış ve sonuç olarak dini ve manevi aktivitelere katılan yaşlı bireylerin katılmayanlara göre yaşam doyumu ve mutluluk düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bu noktada dini ortamların, yaşlı bireylerin temel sorunlarını çözüme kavuşturabilme adına önemli bir noktada olduğu gözükmemektedir. Bu çıkarımdan yola çıkarak dini ortamlarda bulunan yaşlı bireylerin davranış ve beklentilerini öğrenmek önemli bir araştırma konusudur. Araştırmada da yaşlı bireylerin dini ortamlarda bulunma davranışlarının sosyal etkileşim ve toplumsal katılım bağlamında incelemek amaçlanmıştır. Yaşlı bireylerin dini ortamlarda bulunma motivasyonları, dini ortamlarda bulunmalarının sosyal etkileşim ve toplumsal katılıma etkisi, olası etkileşimlerin yaşlı bireylerin psiko-sosyal yaşantılarına yansımalarını belirlemek araştırmada hedeflenmiştir. Araştırma sonuçları, yaşlı bireylerin dini ortamlarda bulunmalarının toplumsal yaşama aktif katılımlarını ve psiko-sosyal iyilik hallerini artırdığını göstermektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşlılık döneminde sosyal rol kaybı, hastane ortamlarında bulunma, çevre ile kısıtlı görüşme gibi yalnızlığa sürükleyen etmenler yaşlı bireyin manevi desteğe ihtiyaç duymasına neden olmaktadır (Çınar, 2018:40). Yaşlı bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak özellikle yeni sosyal ilişkiler kurmaları ve toplumsal aidiyet duymalarına yönelik uygulamalar geliştirilmesi önerilebilir. Dini ortamlarda bulunan yaşlı bireylerin yeni sosyal bağlantılar kurmalarını teşvik etmek sosyal izolasyon sorunu ile mücadeleye doğrudan katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte dini ortamlardaki aktiflik, yaşlı bireylerin topluluğun değerli bir parçası olarak hissetmesine imkân sağlayacak, böylelikle de hem aidiyet kazanmaları hem de toplum tarafından kabul görme duygularını geliştirilmesi mümkün olabilecektir. Yaşlı bireylerin yaşadıkları sorunlar arasında psikolojik problemler de yer almaktadır. Yaşlılık, yaşamın son süreci olarak kabul edilir ve buna paralel olarak yaşlı bireylerin ölüm korkusu ile başa çıkmaları için manevi destek sağlanması gerekmektedir.

Yaşlara göre dini inanış ve davranışlar arasındaki değişimleri analiz etmede geleneksel model, sabitlik modeli ve ilgisizlik modeli olmak üzere üç farklı model olduğu belirtilmektedir (Arslan, 2009:114). Bu modellerde yaş ile dini aktiviteler arasında ilişkiye yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Geleneksel modele göre yaştaki artışın dindarlıktaki artışı beraberinde getirdiği; sabitlik modeline göre yaş ile dindarlık arasında bir ilişki olmadığı; ilgisizlik modeline göre ise yaştaki artışın dini aktivitelerde azalmayı beraberinde getirdiği ileri sürülmektedir. Yaşlı bireylerin dini ortamlarda fazla vakit geçirmesinin caminin yaşlılar için kutsal bir mekân olması ve gündelik yaşantının merkezi öğelerinden birisini oluşturması gerçeği olarak gösterilmektedir (Güngör, 2012:171). Öte yandan ileri yaş grubundaki dindarlıkta dogmatik ve taklitçi unsurlar ağırlık kazanırken, gençler arasında kararsız, rasyonel veya agnostik nitelik ağırlık kazanmaktadır (Arslan, 2009:114).

Yaşlanan nüfus yapısı, günümüz toplumlarının karşı karşıya olduğu önemli demografik bir değişikliktir. Yaşlanan nüfus, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda yeni zorluklar ve fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Yaşlı bireylerin sosyal etkileşimleri, toplumsal katılımları ve yaşam kaliteleri, yaşlandıkça artan sosyal izolasyon riski nedeniyle önemli hale gelmektedir. Yaşlı bireylerde yalnızlık duygusunun yaşanmasına sebep olan bireysel faktörler; eş ya da arkadaş kaybı, emeklilik, evinde yaşamını sürdürememe, kronik hastalıklar, duyuşal yitimler, fiziksel sınırlılıklar ve başkalarına bağımlı olma algısı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kentsel ya da kırsal alanda yaşama durumu, sosyal destek sistemlerinin azlığı yetersiz sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar, rollerde değişim gibi çevresel faktörler sıralanabilir (Erol, vd., 2016:60). Bireylerin toplumdan ve sosyal etkinliklerden uzaklaşmasıyla

karakterize edilen bir durum olarak ifade edilen sosyal izolasyon; fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlık üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilir. Yaşlılığa bağlı olarak gittikçe yalnızlık ve toplumdan soyutlanma duygusuna kapılan yaşlılar kendilerini değersiz hissetmeye de başlarlar. Böyle bir psikolojiye sahip yaşlı bireyleri ayakta tutup onları hayata bağlayacak en önemli şey yakın çevrelerinin ilgisi, sevgisi ve sahip oldukları dini inançlarıdır. Zira dini duygu ve düşünceler insanın her yaş döneminde hayatın anlam ve kalitesini artırdığı gibi, yaşlılık döneminde bireylerin yaşadığı hayatın anlam ve kalitesine de katkıda bulunur (Yılmaz, 2013: 247). Yaşlılık döneminde geçmişte düzenli bir dini hayata sahip olmayan yaşlılar bile hayatın zevklerinin sona ermeye başlaması ve ölüm gerçeğinin kendini kuvvetle hissettirdiği bu dönemde, hayatlarına bir anlam ve amaç sağladığı için dinî değerlere kolayca bağlanmaktadır (Köylü, 2010:12; Sarı, 2017:257). Dini ibadetlerin gerçekleştirildiği ortamlar, yaşlı bireyler için sosyal destek ve toplumsal katılım sağlayabilecek önemli platform işlevi görmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme davranışlarının sosyal etkileşim ve toplumsal katılım üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, ibadet ortamlarının yaşlı bireylerin sosyal bağlarını güçlendirmesi, toplumsal katılımlarını arttırması ve sosyal izolasyonu azaltmadaki rolü ele alınmıştır. Araştırmanın temel sorusu, *"Yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme davranışları sosyal etkileşimlerini ve sosyal katılımlarını nasıl etkilemektedir?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu araştırma, yaşlı bireylerin dini ortamlarda kurdukları ilişkilerin sosyal etkileşim ve toplumsal katılım bağlamında yaşamlarına olan etkilerini anlamaya yönelik yeni bakış açıları sunmayı hedeflemektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılarak yürütülmüştür. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini ve bu deneyimlerin ortak anlamlarını keşfetmeyi amaçlamaktadır (Creswell, 2014; Yıldırım and Şimşek, 2013). Bu bağlamda, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme deneyimleri detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu deneyimlerin sosyal etkileşim ile sosyal katılım üzerindeki etkileri derinlemesine değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Çalışma Grubu

Bu çalışmada, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme davranışlarını, sosyal etkileşim biçimlerini ve toplumsal katılımlarını anlamak amacıyla, sosyal hizmet ve sosyoloji alanından iki uzmanın katkılarıyla hazırlanan 7 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu form, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bulunma motivasyonlarını, sosyal etkileşim biçimlerini, toplumsal katılım düzeylerini ve bu ortamlara ilişkin beklentilerini anlamaya yönelik sorular içermektedir. Veri toplama sürecinde etik ilkeler titizlikle gözetilmiş ve gerekli etik izinler Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (05.06.2024 tarih ve 2024-13 karar numaralı) alınmıştır. Görüşmeler, katılımcıların uygun olduğu tarih ve saatlerde rahat bir ortam sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak Çorum ilinde ikamet eden ibadet zaman dilimleri dışındaki dini ibadet ortamlarında bir araya gelen 65 yaş üstü toplam 19 bireyle derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelere başlamadan önce, katılımcılara araştırmanın amacı detaylı bir şekilde açıklanmış, araştırma sürecinde katılımcı mahremiyetinin ve gizliliğinin korunmasına özen gösterilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden 65 yaş üstü bireylerden bilgilendirilmiş onam alınmış ve çalışma, etik kurallara uygun bir şekilde yürütülmüştür.

Araştırmaya, 65 yaş ve üzeri olup düzenli olarak ibadet mekânlarında bulunduğunu beyan eden ve gönüllü olarak katılımı kabul eden bireyler dâhil edilmiştir. Bilişsel gerileme veya ciddi sağlık sorunları nedeniyle görüşmelere aktif katılım sağlayamayan, ibadet mekânlarını yalnızca bireysel ibadet amacıyla kullandığını beyan eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak istemeyen bireyler ise araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın yürütüldüğü Çorum ilinde yaşlı nüfusun genel durumu da çalışma grubunun belirlenmesi açısından önemli bir referans noktası olmuştur. TÜİK verilerine göre, Çorum’da 65 yaş ve üzerindeki birey sayısı 87.634 olup, bu rakam toplam nüfusun %16,6’sını oluşturmaktadır (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2024). Bu veriler, Çorum’da yaşlı bireylerin sosyal katılım ve etkileşim mekanizmalarının anlaşılmasını önemli kılmaktadır. Araştırmada elde edilecek verilerin, yaşlı bireylerin toplumsal katılımını desteklemeye yönelik politikalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Katılımcılara ait yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi demografik bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı Sırası	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu
Katılımcı 1	79	Erkek	Bekar	Lise
Katılımcı 2	66	Kadın	Evli	İlkokul
Katılımcı 3	65	Kadın	Evli	İlkokul
Katılımcı 4	65	Kadın	Bekar	Önlisans
Katılımcı 5	69	Kadın	Evli	İlkokul
Katılımcı 6	68	Erkek	Evli	Lise
Katılımcı 7	75	Kadın	Evli	Lise
Katılımcı 8	66	Erkek	Evli	Lise
Katılımcı 9	75	Erkek	Evli	İlkokul
Katılımcı 10	73	Erkek	Bekar	İlkokul
Katılımcı 11	68	Erkek	Evli	Lise
Katılımcı 12	72	Erkek	Evli	İlkokul
Katılımcı 13	66	Kadın	Evli	İlkokul
Katılımcı 14	70	Kadın	Bekar	Okuryazar
Katılımcı 15	68	Kadın	Evli	İlkokul
Katılımcı 16	72	Kadın	Evli	Okuryazar
Katılımcı 17	69	Kadın	Evli	Okuryazar
Katılımcı 18	66	Erkek	Evli	İlkokul
Katılımcı 19	74	Erkek	Evli	İlkokul

Tablo 1’e göre katılımcıların yaşları 65 ile 79 arasında değişmektedir. En yaşlı katılımcı 79, en genç katılımcı ise 65 yaşındadır. Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, 19 katılımcının 10’u kadın, 9’u erkektir. Medeni durum açısından katılımcıların 15’i evli olup, 4’ü ise eşinin vefat etmesi ya da boşanmış olması nedeniyle bekar olarak kodlanmıştır. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında, en yaygın seviyenin ilkokul olduğu tespit edilmiştir; 10 katılımcı ilkokul mezunu, 4 katılımcı lise mezunu, 3 katılımcı okuryazar, 1 katılımcı önlisans mezunu ve 1 katılımcı ise ortaöğretim düzeyindedir.

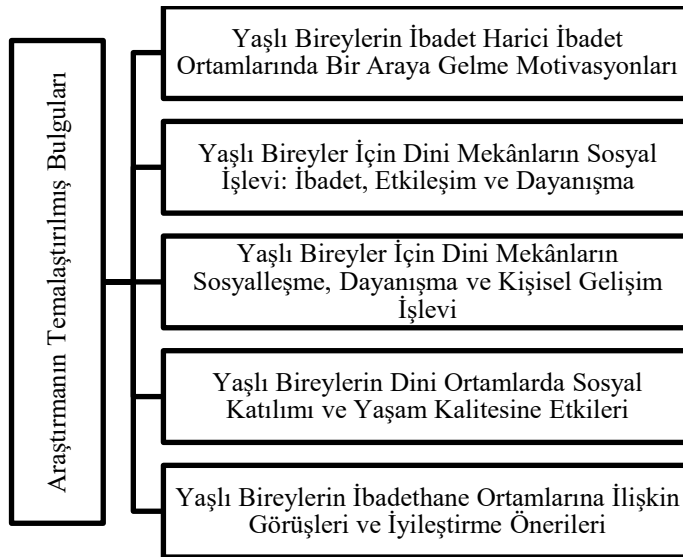
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler yoluyla toplanmış ve toplamda 18 saatlik görüşme kayıtları yazıya dökülerek tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sürecinde öncelikle katılımcı görüşleri detaylı okumalar yapılarak incelenmiş ve anlamlı veri kategorileri belirlenmiştir. Açık kodlama yöntemi kullanılarak veriler kodlanmış, ardından benzer ve ilişkili kodlar birleştirilerek temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın

güvenirliğini sağlamak amacıyla kodlama süreci iki farklı araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiş ve elde edilen kodlar Maxqda yazılımı ile analiz edilmiştir. Kodlayıcılar arası uzlaşma analizi sonucunda kodlama uyumu %80 olarak hesaplanmış ve bu oran, literatürde yüksek güvenirlik düzeyi olarak kabul edilen eşik değerlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Son aşamada, elde edilen temalar sistematik bir çerçevede değerlendirilerek yaşlı bireylerin ibadet ortamlarındaki etkileşim biçimleri ve toplumsal katılıma etkileri detaylı bir şekilde yorumlanmıştır. Bu analiz süreci, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında bir araya gelme davranışlarının sosyal etkileşim ve sosyal katılım üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik derinlemesine bir bakış sağlamıştır.

4. BULGULAR

Araştırmada, yaşlı bireylerin ibadet harici ibadet ortamlarında bir araya gelme motivasyonları, dini mekânların ibadet, etkileşim ve dayanışma gibi sosyal işlevleri, bu mekânların yaşlı bireyler için sosyalleşme, dayanışma ve kişisel gelişim açısından taşıdığı önem, dini ortamlarda sosyal katılımın yaşam kalitesine etkileri ve yaşlı bireylerin ibadethane ortamlarına ilişkin görüşleri ile iyileştirme önerileri temaları ele alınmıştır. Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin dini mekânlarda bir araya gelme davranışlarını sosyal etkileşim ve toplumsal katılım bağlamında değerlendirilerek derinlemesine bir bakış sunmaktadır.

Şekil 1. Araştırmanın Temalaştırılmış Bulguları

4.1. Yaşlı Bireylerin İbadet Harici İbadet Ortamlarında Bir Araya Gelme Motivasyonları

Araştırma bulguları, dini motivasyonların bireylerin ibadet ortamlarına düzenli katılımında belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, toplu ibadetin manevi tatmini artırdığını ve daha fazla sevap kazandırdığına inanmakta, bu nedenle cami ve mescit gibi mekânlara düzenli olarak gitmeyi tercih etmektedir. Bunun yanı sıra, ibadet ortamlarında gerçekleştirilen dini sohbetler ve eğitimler, bireylerin dini bilgilerini artırmalarına ve eksikliklerini gidermelerine yardımcı olmaktadır. Din görevlileri ve cemaat üyeleriyle yapılan etkileşimler, ibadetin sosyal boyutunu güçlendirerek bireylerin dini aidiyet hislerini pekiştirmekte ve sosyal destek mekanizmalarını kuvvetlendirmektedir. Elde edilen bulgular, ibadetin yalnızca bireysel bir ritüel olmanın ötesinde, sosyal ve eğitsel bir deneyim olarak da önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Toplu ibadet yapmak için geliyoruz, namaz vakitlerinden önce gelip, sonrasında da burada yaşlılarımızla, din görevlileriyle dini sohbetler etmek iyi geliyor" (Katılımcı 4).

"İbadetler toplu yapılırken daha çok sevap olduğu cemaat sevabı almak için namazlarımı camide kılmaya çalışıyorum. Camiye gelmişken de namaz sonrasında oturuyoruz" (Katılımcı 5).

"Bazı dini bilgi eksikliklerimiz olduğu için hocalarım bize daha iyi açıklaması için orda onları öğrenmek için onun için namazların öncesinde ve sonrasında toplanıyoruz" (Katılımcı 7).

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarına gitme nedenlerinin yalnızca dini motivasyonlarla sınırlı kalmayıp, sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik önemli bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Toplu ibadetin manevi tatmin ve sevap kazanma açısından önemli olduğunu düşünen katılımcılar, aynı zamanda cami ve mescitlerde dini sohbetler yaparak bilgi eksikliklerini gidermekte ve manevi destek bulmaktadır. Bunun yanı sıra, bu mekânlar yaşlı bireyler için sosyalleşme alanı olarak da görülmekte, evde vakit geçirmenin zorluğundan dolayı akrabalarıyla sohbet etmek, dertleşmek ve çeşitli konular hakkında bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla tercih edilmektedir. İbadet öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen bu etkileşimler, bireylerin hem dini pratiklerini zenginleştirmekte hem de sosyal bağlarını güçlendirerek yaşlılık döneminde karşılaştıkları yalnızlık duygusunu hafifletmelerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Evde zaman geçmiyor, namazlar öncesinde ve sonrasında sohbet etmek, dertleşmek hal hatır sormak birçok konuda sohbet etmek için cami bahçesinde bir araya geliyoruz." (Katılımcı 12)

"İbadet öncesinde sohbet ediyoruz günlük yaşantımızdan, partilerden, futboldan marketlerdeki indirimlere kadar her şeyden konuşuyoruz, birbirimizden bir şeyler öğreniyoruz. " (Katılımcı 11)

"Yaşlılıkta yapılacak pek bir şey olmadığı için sosyalleşmemde yardımcı oluyor kendi yaşımda arkadaş edinip sohbet ediyoruz. " (Katılımcı 17)

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarında uzun süre bulunma nedenlerinin yalnızca dini motivasyonlarla sınırlı kalmayıp, psikolojik ve manevi destek arayışıyla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, toplu ibadetin manevi tatmin sağladığını ve dini sohbetlerin bilgi eksikliklerini gidermeye yardımcı olduğunu belirtirken, cami ve mescitlerin aynı zamanda sosyal etkileşim alanı sunduğunu vurgulamaktadır. Özellikle emekli ve yalnız yaşayan bireyler, bu mekânlarda akrabalarıyla sohbet ederek yalnızlık duygusunu hafifletmekte ve manevi destek bulmaktadır. Eşini kaybeden ve ailesinden uzakta yaşayan yaşlı bireyler için ibadet ortamları, sosyal bağların güçlendiği, duygusal paylaşımların yapıldığı ve psikolojik ihtiyaçların karşılandığı önemli mekânlar haline gelmektedir. Bu bağlamda, dini ortamlar yaşlı bireyler için hem dini pratiklerini sürdürdükleri hem de yalnızlıklarını gidermek ve sosyal destek mekanizmalarına dâhil olmak için başvurdukları bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Arkadaşlarımla bir araya gelmek çok iyi geliyor az da olsa yalnızlık duygusunu bastırmış oluyorum" (Katılımcı 2).

"Eşim vefat ettikten sonra mecburiyetten tek yaşamaya başladım. Pek fazla eş dost akrabam da yok, o yüzden kendimi çok yalnız hissetmemek için geliyorum" (Katılımcı 10).

"İnsan tek başına bir şekilde karnını doyuruyor. Ama tek başına ne ile uğraşırsa uğraşsın yalnızlığını gideremiyor. Burada bir araya gelmek o yüzden bana çok iyi geliyor" (Katılımcı 11).

"Sohbet etmek için geliyoruz. Vakit geçiriyoruz. Başka vakit geçirebileceğimiz bir yer yok oturuyoruz çay içiyoruz, iyi bir etkileşim oluyor bizim içinde. Çocuklarımla çok nadir görüşüyorum hepsi şehir dışında, buraya geldiğimde insanlarla iletişime geçmek, onların derdini dinlemek, derdimizi anlatmak iyi geliyor yalnızlığımı onlarla paylaşıyorum. " (Katılımcı 18).

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin dini ortamlara gitme nedenlerinin yalnızca ibadetle sınırlı kalmayıp, sosyal, psikolojik ve manevi destek arayışıyla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dini motivasyonların yanı sıra, yaşlılık sürecinde artan yalnızlık ve ölüm korkusuyla başa çıkma isteği de bu mekânlara olan yönelimi artıran önemli faktörler arasındadır. Katılımcılar, toplu ibadetin manevi tatmin sağladığını, dini sohbetlerin bilgi eksikliklerini gidermeye yardımcı olduğunu ve ibadet ortamlarının sosyal etkileşim için önemli bir alan sunduğunu vurgulamaktadır. Özellikle emekli ve yalnız yaşayan bireyler, cami ve mescitlerde arkadaşlarıyla vakit geçirerek yalnızlık hissini azaltmakta, sosyal bağlarını güçlendirmekte ve kendilerini güvende hissetmektedir. Bu mekânlar, bireylerin yalnızlık ve ölüm korkusuyla başa çıkmalarına yardımcı olarak, onlara bir topluluk içinde aidiyet duygusu kazandırmakta ve sosyal destek mekanizmalarının bir parçası hâline gelmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Yaşlılık sürecinde insan en çok ölmekten korkmaya başlıyor. Evde yalnız olunca bir gün ölürüm de uzun süre kimse bulamadan öylece kalırım diye çok korkuyorum. Buraya her gün geliyorum. Gelmediğim gün arkadaşlar hemen telefondan arıyor, halimi soruyor bu yalnız olmadığımı hissettiriyor bana iyi geliyor" (Katılımcı 9).

"Yaş ilerledikçe ölüm yaklaşıyor, ne zaman nerede öleceğini biliyoruz. İnsan sadece yalnız ölmekten korkuyor. Camiye gelmek, arkadaşlarla oturmak iyi geliyor" (Katılımcı 16).

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarına yönelimlerinin dini, sosyal ve psikolojik-manevi ihtiyaçların birleşiminden kaynaklandığını göstermektedir. Yaşlılık sürecinde bireyler, kıraathane gibi sosyal mekânlara gitmek yerine, manevi tatmin arayışıyla ibadet ortamlarını tercih etmekte ve burada dini bilgiler edinerek huzur bulduklarını ifade etmektedir. Maddi değerlere verilen önemin zamanla azaldığını, yerini maneviyatın aldığını belirten katılımcılar, ibadet ortamlarının yalnızca dini pratikleri yerine getirmek için değil, aynı zamanda sosyal etkileşim kurarak yalnızlık hissini azaltmak ve psikolojik rahatlama sağlamak için de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu mekânlarda gerçekleştirilen sohbetler, bireylere mutluluk ve huzur verirken, yalnızlık ve ölüm korkusuyla başa çıkmalarına da yardımcı olmaktadır. Böylece ibadet ortamları, yaşlı bireyler için hem

manevi tatmini sağlayan hem de sosyal destek sunan bir alan olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

İnsan yaşından dolayı artık kıraathane vb. yerlere gidip oturamıyor, evlere de bir yerden sonra sığamıyoruz. Manevi açıdan içimizi rahatlatacak dini bilgilere ihtiyacımız oluyor” (Katılımcı 2).

Maddi olarak ihtiyaçlarımız zamanla değişiyor, geçmişte çok fazla değer verdiğimiz maddiyatın yerini yaşlandıkça maneviyat alıyor” (Katılımcı 8).

"Huzuru bulmak için manevi olarak kendimizi daha iyi hissetmek için geliyoruz" (Katılımcı 19).

"Oturuyoruz sohbet ediyoruz tek yaşıyorum sohbet etmek iyi oluyor. İçimiz ferahlıyor, iyi oluyor, iyi geliyor, mutlu oluyoruz, tersi olsa zaten gelmeyiz" (Katılımcı 10).

4.2. Yaşlı Bireyler İçin Dini Mekânların Sosyal İşlevi: İbadet, Etkileşim ve Dayanışma

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarını yalnızca dini pratiklerini yerine getirmek için değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve sohbet için de önemli bir mekân olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, namaz öncesinde dua edip tesbih çekerken, namaz sonrasında ise arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi, sohbet etmeyi ve çay içmeyi günlük rutinlerinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır. Özellikle yaşlı bireyler için camide kurulan bu sosyal bağlar, yalnızlık hissini azaltmakta ve onları evdeki monotonluktan uzaklaştırarak psikolojik açıdan destekleyici bir işlev görmektedir. İmamın da zaman zaman sohbetlere katılması, dini ve gündelik konuların paylaşıldığı samimi bir ortam oluşturmakta, bu da bireylerin ibadet ortamlarına olan bağlılığını artırmaktadır. Bu bulgular, ibadet mekânlarının yaşlı bireyler için hem dini hem de sosyal ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Güzel bir etkileşimimiz oluyor namaz haricinde çoğu zaman imam da bizimle oturuyor, her konuda sohbet ediyoruz herkes birbirini dinliyor" (Katılımcı 10).

"Namazdan sonraki çardakta arkadaşlarla oturmanın, muhabbetin tadı bir başka oluyor ezandan önce muhabbet etmiyorum tesbih çekiyorum, dua ediyorum ama namazdan sonra bir işimiz yoksa muhabbet etmek çok hoşuma gidiyor" (Katılımcı 8).

"Ezandan önce geliyorum camiye zaten evimde yakın 60 metre kadar falan arkadaşlarla sohbet ediyoruz. Namazdan sonra da çay içiyoruz, oturuyoruz bizim gibi birçok akranımız geliyor, onlarla sohbet ediyoruz" (Katılımcı 9).

"Yaşlılık sürecindeki insanın en çok ihtiyaçlarından birisi birkaç dostla hasbihal etmek, evde sıkılıyor, arkadaşlarla namaz vakitlerini caminin bahçesinde sohbet ederek bekliyoruz" (Katılımcı 11).

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin ibadet ortamlarını yalnızca sosyal etkileşim için değil, aynı zamanda ortak ibadet ve dini sohbetler aracılığıyla dini bilgilerini geliştirmek ve manevi huzurlarını artırmak amacıyla da değerlendirdiklerini göstermektedir. Katılımcılar, bir araya geldiklerinde dini

sohbetler yapmanın, tesbih çekmenin ve dualarını okumanın kendilerine manevi olarak iyi geldiğini ifade etmektedir. Yaşlandıkça dini ibadetlere daha fazla zaman ayırmanın önemini vurgulayan bireyler, cami ve mescitlerde düzenlenen dini sohbetler sayesinde bilmedikleri konuları öğrenme fırsatı bulduklarını belirtmektedir. Bu ortamlar, onların yalnızca dini pratiklerini yerine getirmelerine değil, aynı zamanda günlerini anlamlı ve huzurlu bir şekilde geçirmelerine de katkı sağlamaktadır. Böylece ibadet mekânları, yaşlı bireyler için hem manevi destek sunan hem de bilgi edinmelerine yardımcı olan önemli bir alan haline gelmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Dinimizi daha iyi öğrenmek, Kuran-ı Kerim'imizi okumak, dualarımızı okumak için bir araya geliyoruz" (Katılımcı 6).

"Allah için sohbet ediyoruz ve dini konular hakkında konuşuyoruz. İnsan yaşlandıkça özellikle dini ibadetlere daha fazla zaman ayırıyor. Sağda solda boş boş oturmak yerine burada dini bilgilerimi tazeliyorum. Bilmediğim şeyler öğreniyorum. İç dünyamın daha huzurlu olduğunu hissediyorum" (Katılımcı 19).

"Önce namazlarımızı kılıyoruz, kuranlarımızı okuyoruz, tesbih çekiyoruz. Hocaların vermiş olduğu dini bilgi sohbetleri dinliyoruz. Dinimizle ilgili bilmediğimiz soruları sorarız, öğreniriz, o şekilde günümüzü geçiriyoruz" (Katılımcı 7).

Araştırma bulguları, yaşlı bireylerin cami ve diğer dini ibadet ortamlarını yalnızca ibadet etmek için değil, aynı zamanda paylaşım ve yardımlaşma amacıyla da önemli gördüklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, ibadet öncesi ve sonrası selamlaşarak hâl hatır sormanın, birbirlerine maddi ve manevi destek sağlamanın sosyal dayanışma açısından büyük bir değer taşıdığını ifade etmektedir. Bu etkileşimler, yaşlı bireylerin birbirleriyle güçlü bağlar kurmalarına, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak eksikliklerini gidermelerine ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmelerine katkı sunmaktadır. Ayrıca, bazı katılımcılar bu dayanışmanın camiyle sınırlı kalmadığını, zaman zaman ev ziyaretleri yaparak sosyal ilişkilerini pekiştirdiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda, ibadet ortamları yaşlı bireyler için yalnızca dini ritüellerin gerçekleştirildiği alanlar değil, aynı zamanda karşılıklı destek ve topluluk hissiyatının yaşandığı sosyal mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Önce selamlaşırız hâl hatır sorarız. Birimizin maddi ya da manevi olarak bir sıkıntısı varsa herkes karınca kararınca çözmek için el atar. Burada namazlardan önce ve sonra bir araya gelmeyi faydalı buluyorum birbirimizle etkileşime girip yardımlaşıyoruz. Birbirimize destek oluyoruz" (Katılımcı 12).

"Birbirimize bilmediğimiz her şey varsa anlatıyoruz. Birbirimize her konuda destek oluyoruz. Bazen ben arkadaşlarımın evine gidiyorum bazen de onlar bana geliyor oturuyoruz" (Katılımcı 11).

"Şöyle insanlarla konuşuyoruz, tartışıyoruz, karşılıklı bilgi paylaşımı yapıyoruz, sohbet ediyoruz" (Katılımcı 16).

4.3. Yaşlı Bireyler İçin Dini Mekânların Sosyalleşme, Dayanışma ve Kişisel Gelişim İşlevi

Araştırma bulguları, dini ortam ziyaretlerinin yaşlı bireylerin sosyal ağlarını genişletmelerine ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamalarına önemli katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar,

camii ve mescit gibi ibadet mekânlarında yeni insanlarla tanışmanın, deneyimlerini paylaşmanın ve karşılıklı fayda sağlamanın kendilerine iyi geldiğini belirtmektedir. Bu sosyal etkileşimler, yalnızlık ve dışlanmışlık duygularını hafifletirken, yaşlı bireylerin kendi yaş grubundaki kişilerle vakit geçirerek sosyal bağlarını güçlendirmelerine de olanak tanımaktadır. Ayrıca, dini ortam ziyaretleri, günlük rutinlerinden sıkılan yaşlı bireyler için sosyal bir yenilenme kaynağı olarak görülmekte, yeni arkadaşlıkların kurulmasına ve farklı insanlarla etkileşimde bulunulmasına imkân tanımaktadır. Böylece ibadet ortamları, sadece dini ritüellerin gerçekleştirildiği mekânlar olmanın ötesinde, yaşlı bireylerin sosyal hayatlarını canlı tutan önemli merkezler hâline gelmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Deneyimlediğim şeyleri yeni arkadaş gruplarında paylaşmayı çok seviyorum. Hem onlara katkı sağladığımı hem de onların bana katkı sağladığını düşünüyorum" (Katılımcı 2).

"Gençler nasıl bir arkadaşlarını görünce seviliora, biz de öyle sevinioruz, onlarla bol bol sohbet ediyor, yeni insanlarla tanışıp hoş vakit geçirioruz." (Katılımcı 5).

"Yaşlanınca sosyalleşme yalnızlık duygusu dışlanmışlık gibi duygular etkili olduğu için kendi yaşındaki kişilerle etkileşimde bulunmak sohbet etmek arkadaş edinmek çok iyi geliyor" (Katılımcı 6).

"Ülkece muhabbet etmeyi bir araya gelmeyi sevirioruz, bence benim de hoşuma gidiyor evde eşimle ikimiz duruyoruz sıkılıyorym tabi ki bir zaman sonra insan farklı kişiler görmek istiyor" (Katılımcı 8).

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, dini ortamların yaşlı bireyler için yalnızca ibadet mekânları değil, aynı zamanda toplumsal katılımı teşvik eden ve aidiyet duygusunu güçlendiren sosyal alanlar olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, ibadet öncesi ve sonrası yapılan sohbetlerin, fikir alışverişinin ve hocaların verdiği bilgilerin toplumsal katılım süreçlerine katkı sağladığını belirtmektedir. Özellikle yalnızlık hissinin azalması, yanlış bilgilerin düzeltilmesi ve bireylerin birbirine destek olması gibi faktörler, bu mekânların sosyal bağları güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Dini ortamlar, yaşlı bireyler için hem psikolojik destek hem de aktif bir sosyal yaşam alanı sunarak, bireylerin topluma daha güçlü bir şekilde dahil olmalarına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Yani birbirimizle paylaştığımız konular bazen birbirimize yanlış gelebiliyor hani bir söz vardır ya herkesin doğrusu kendine o misal yani ama yanlıştan dönmekte güzel bir şey arkadaşlarla birbirimizin açığını kapattığımız yanlışını düzelttiğimiz çok oldu" (Katılımcı 8).

"Yani evde yalnız kalmak bu yaştaki insanlar için kolay bir şey değil. Burada bir araya gelmeyi dört gözle bekliyorum, ibadetlerimiz haricinde yaşlılarımızla beraber dertleşioruz, sohbet ediyoruz, beraber oluyoruz. Psikolojimizle, birbirimize iyi gelmeye çalışioruz" (Katılımcılar 13).

"Arkadaşlarımla bir araya gelmek çok iyi geliyor az da olsa yalnızlık duygumuz bastırılmış oluyor, toplumdan kendimizi tamamen soyutlamadan yaşamamıza katkı sağlıyor" (Katılımcı 2).

"Genellikle katılmaya çalışıyoruz sosyal etkileşimlerde fikir uyuşmazlığı da olabiliyor dini ortamlar da hocanın söylediği ahlaki değerler çerçevesinde toplumsal katılımımızı toplumsal yapıya aidiyetimizi bile etkiliyor. Gündelik hayatımda sıkılmamış oluyorum burada sosyalleşmek bana iyi geliyor, yalnızlık hissetmiyorum" (Katılımcı 11).

Araştırma bulguları, dini ortamların yaşlı bireyler için sadece ibadet mekânları değil, aynı zamanda sosyal etkileşim, dayanışma ve manevi destek alanları olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, ibadet ortamlarında kurdukları arkadaşlıklar sayesinde yeni deneyimler yaşamakta, birbirlerine verdikleri tavsiyelerle yol gösterici bir rol üstlenmekte ve manevi gelişimlerini destekleyici bir ortam oluşturmaktadır. Bu etkileşimler, bireylerin kişisel ve ahlaki gelişimlerine katkıda bulunurken, sosyal hayatlarını da zenginleştirmektedir. Özellikle, yaşlı bireylerin birbirlerine destek olma ve birlikte vakit geçirme deneyimleri, onların toplumsal hayata daha aktif katılmalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Arkadaşlık sağlıyor. Birlik beraber olmamızı sağlıyor. Hadi arkadaşım şuraya gidelim deyince yeni ortamlar görüyoruz." Katılımcı 17

"Bazen onların anlattıkları olsun benim anlattıklarım olsun bize yol gösteriyor. Yaptığımız bir işi onlar bana ben onlara anlatıp destek oluyoruz." (Katılımcı 18)

"Burada cemaatteki arkadaşlardan manevi destek alıyorum. Ahlakımın güzelleştiğini görüyorum. Kendimde ibadetlerin daha iyi olduğunu görüyorum." (Katılımcı 14)

Araştırma bulgularına göre, dini ibadet ortamları katılımcıların sosyal becerilerinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Katılımcılar, cami, mescit vb. dini ortamlarda bir araya gelerek birbirlerine bir şeyler anlatmak ve arkadaşlarından yeni bilgiler öğrenmek suretiyle kendilerini geliştirdiklerini belirtmektedir. Bu ortamda sabırlı olmayı, empati yapmayı ve hoşgörülü olmayı öğrenen katılımcılar, bu becerilerin sosyal yaşamlarına olumlu etkiler yaptığını ifade etmektedir. Bilmedikleri soruların cevaplarını bulmak, hocalardan dini ve gündelik bilgiler öğrenmek, katılımcıların günlük yaşamlarındaki yanlışlarını fark etmelerine ve düzeltmelerine yardımcı olmaktadır. Gençlerden bile yeni şeyler öğrenebildiklerini belirten yaşlı bireyler, bu öğrendiklerini hayatlarına uygulayarak sosyal becerilerini geliştirmektedir. Özellikle doğru bilgileri aileleriyle paylaşarak, öğrendiklerini hayatlarına entegre etmeye çalıştıklarını vurgulamaktadır. Bu etkileşimler, katılımcıların bilgi düzeylerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal becerilerini de güçlendirmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Buraya gelmesek tüm gün evde oturucuz yalnız kalıcam buraya gelip birbirimize bir şeyler anlatmak, arkadaşlardan yeni bir şeyler öğrenmek beni geliştiriyor, empati yapmayı, hoşgörülü olmayı öğreniyoruz, sosyal yaşamıma etkili oluyor" (Katılımcı 12).

"Bilmediğimiz sorularımız oluyor onların cevaplarını öğreniyoruz, bizim gündelik yaşantımızda ne kadar yanlışlarımızın olduğunu, hocaların anlattığı dini ve gündelik bilgiler öğrenerek kendimizi geliştiriyoruz" (Katılımcı 7).

"Bizim bilmediğimiz yeni konuları orada öğreniyoruz ya bizim biz bir yanlışlarımızın olduğunu anlıyoruz. O yanlışlarımızı evimize geldiğimizde gerek eşimize karşı gerek çocuklarımıza anlatıyoruz ve doğrusunu yaşamımıza uygulamaya çalışıyoruz" (Katılımcı 13).

4.4. Yaşlı Bireylerin Dini Ortamlarda Sosyal Katılımı ve Yaşam Kalitesine Etkileri

Araştırma bulguları, dini ibadetler haricinde dini ortamlarda bulunmanın yaşlı bireylerin dini bilgilerini artırmakla kalmayıp, ahlaki ve sosyal gelişimlerine de önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Yaşlı bireyler, evde namaz kılabilirlerken halde camiye tercih etmelerinin sebebini, orada yapılan toplu dualar, hadis okumaları ve dini konularda yapılan bilgilendirmeler olarak açıklamaktadır. Bu sayede, haram ve günah kavramlarını daha iyi anladıklarını, arkadaşlarından ve din görevlilerinden yeni bilgiler edindiklerini ve bu bilgileri günlük hayatlarına uygulamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Cami ortamında, din görevlileri ve bilgili arkadaşlarla yapılan sohbetler, katılımcıların dini ve ahlaki değerlerini güçlendirmekte, sosyal ve kültürel bilinçlerini geliştirmektedir. Yaşlı bireyler, camide öğrendiklerini evlerinde ve günlük yaşamlarında uygulayarak, yanlışlarını düzeltme ve doğru davranışlar sergileme gayreti içinde olduklarını ifade etmektedir. Bu etkileşimler, yaşlı bireylerin ahlaki değerlerini artırarak, sosyal ve kültürel gelişimlerine olumlu etkiler yapmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Cami de sadece namaz kılmıyoruz, birlikte dua ediyoruz, hadisler okunuyor, nelerin haram olduğunu nelerin günah olduğunu öğreniyoruz, bazen bir arkadaş çıkıyor hiç bilmediğimiz bir konuda bilgi veriyor bizim de öğrenmemizi sağlıyor. Öğrendiklerimi günlük hayatta uyguluyorum ya da uygulamaya çalışıyorum" (Katılımcı 3).

"Oradaki hocalarımızla namaz vakitleri dışında sohbet ediyoruz, bilgili arkadaşlarımız var onları dinliyorum, onlardan öğrendiklerimi uygulamaya çalışıyorum. Yanlışlarımı düzeltiyorum, bilgileniyorum" (Katılımcı 15).

"Olumlu etkilediğini düşünüyorum çünkü ahlaki değerim arttı sosyal ve kültürel bilincim gelişti" (Katılımcı 6).

Araştırmaya katılım sağlayan yaşlı bireylere göre, dini ibadet ortamlarında huzur bulmalarına, sosyal uyumlarını artırmalarına ve yeni bilgiler edinmelerine katkı sağlamaktadır. Yaşlı bireyler ibadetlerini gerçekleştirdikten sonra arkadaşlarıyla bir araya gelmenin huzur verici olduğunu, bu etkileşimler sayesinde topluma daha iyi uyum sağlayabildiklerini ve yeni bilgiler öğrendiklerini, toplu ibadetlerin daha samimi ve ferahlatıcı olduğunu, kalplerini ferahlattığını ve mutlu hissettirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler, din görevlileri ve arkadaşlarıyla yapılan sohbetlerin, ibadetler hakkında bilgi alışverişine olanak tanıdığını bu sayede bilgilerini tazeleyip yeni şeyleri öğrendiklerini ifade etmektedir. Araştırma bulgularına göre dini ibadet ortamlarında bulunmak yaşlı bireylerin dini ve sosyal yaşamlarına olumlu etkiler yaparak, onları daha bilgili ve uyumlu hale getirmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"İnsan hem namazlarını kılınca hem de kendisi gibi arkadaşlarıyla bir araya gelince huzur buluyor. Öyle bir yerlere gittiğinizde toplumlarda olduğumuzda yeni bilgiler öğrendiğimizde ortama uyum sağlayabiliyoruz, bilgileniyoruz" (Katılımcı 17).

"Camide yapılan toplum içinde yapılan ibadetler daha iyi ve güzel oluyor, daha yakın samimi oluyor, şöyle kalbimi ferahlatıyor, mutlu oluyorum, yeni şeyler öğreniyoruz kafamız dağılıyor hem de sevap kazanıyoruz" (Katılımcı 7).

"Arkadaşlarla, din görevlileriyle sohbet ediyorum yaptığımız ibadetler hakkında konuşuyoruz daha çok onlar bildiklerini bana söylüyor ben söylüyorum böylelikle bilgi alışverişi yaparak bilgilerimizi hem tazeliyoruz hem de yeni şeyler öğreniyoruz " (Katılımcı 2).

Araştırmada elde edilen bulgulara göre yaşlı bireylerin dini ortamlarda sosyal gruplara katılımının ve toplumsal etkileşimin yaşam kalitesi üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Yaşlılık sürecinde, dini ortamlarda yaşlıların birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak, destek almalarını ve sosyal etkileşim içinde olmalarını teşvik etmektedir. Yaşlı bireyler, bu gruplarda zaman geçirmenin evdeki monoton yaşamdan kaçış sağladığını, maddi açıdan da tasarruf sağladıklarını ve manevi olarak rahatladıklarını belirtmektedir. Bu durum, yaşlıların sosyal izolasyonla mücadele etmelerine ve toplumsal bağlarını güçlendirmelerine yardımcı olmakta ve genel refahlarını ve yaşam kalitelerini iyileştirmektedir. Bu bulgular, yaşlı nüfus için dini ortamlardaki sosyal destek ağlarının önemini ve toplumsal katılımın yaşam boyu önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Burada akranlarımızla sohbet etmek ve birbirimize yardımcı olmak iyi geliyor, evde çoğu zaman çok bunalıyoruz. Yaşlanınca yalnızlığı daha fazla hissediyorsunuz, buralarda benim gibi yalnız olan arkadaşlarla birbirimizin yalnızlığını paylaşıyoruz" (Katılımcı 1).

"Hem maddi hem manevi katkı oluyor, dışarıda bir çay kahve bile çok para olmuş oralarda para harcayarak oturmak yerine burada kimseye zararımız olmadan zaman geçirmeye çalışıyoruz. Evde çoluk çocuk temizlik yapıyor, misafiri geliyor evde biz olunca rahat edemiyorlar sürekli evde oturmak olmuyor duramıyoruz, zaman geçiremiyoruz. Burası bize iyi geliyor, burada akşamı ediyoruz " (Katılımcı 15).

Araştırmaya katılım sağlayan yaşlı bireylerin ifadeleri, dini topluluklarda zaman geçirmenin bireyler üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Yaşlı bireyler, bu ortamlarda bulunmanın ruhsal rahatlama sağladığını, mutluluk hissiyatını artırdığını ve genel olarak hayata daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağladığını belirtmektedir. Ayrıca, dini ortamlarda yapılan konuşmaların, kişisel dini inançları derinleştirdiğini ve sosyal iletişim becerilerini geliştirdiğini ifade etmektedir. Maddi ve manevi açıdan da ibadetler haricinde bile dini ortamlarda bulunmanın bir huzur kaynağı olduğunu dile getirilmektedir. Katılımcıların bu ifadeleri, dini ortamların yaşlıların ruhsal sağlığını ve genel yaşam kalitesini artırıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Buralarda zaman geçirmek beni iyi etkiliyor insanlara karşı dini olarak bakış açım değişti dini ortamda konuştuğumuz konular insanlara karşı davranışımı olumlu yönde değiştirdi" (Katılımcı 11).

"Rahatlıyorum, mutlu oluyorum, iyi etkiliyor namaz vakitleri dışında buralarda zaman geçirmek çevreme karşı daha olumlu bakış açısına

sahip olmamı sağladı, insanlarla iletişimimi geliştirdi, bana olumlu yansıyor" (Katılımcı 12).

"Ruhen daha rahat hissediyorum kendimi, gittiğim zaman huzurlu oluyorum. Maddi manevi olarak hem dışarı çıktığımda huzur biliyorum. Hem oradaki arkadaşlarımla beraber olduğumda daha farklı bir hayata bakış açım geliyor" (Katılımcı 14).

4.5. Yaşlı Bireylerin İbadethane Ortamlarına İlişkin Görüşleri ve İyileştirme Önerileri

Araştırmaya katılan yaşlı bireyler, cami ve mescit gibi dini mekanların fiziki yapılarının iyileştirilmesi konusunda çeşitli önerilerde bulunmuştur. Yaşlı bireyler genel olarak, bedensel engelleri olanlar için uygun düzeneklerin kurulması, sohbet alanlarının daha rahat hale getirilmesi ve bu alanların yaşlıların fiziksel rahatsızlıkları göz önünde bulundurularak planlanması gerektiği vurgulamaktadır. Ayrıca, ibadet yerlerinin temizlik standartlarının yükseltilmesi istenmektedir. Bu öneriler, cami, mescit vb. ibadet ortamlarının yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına uygun fiziki düzenlemelerin yapılması ve hijyen koşullarının iyileştirilmesi, dini mekanların daha erişilebilir ve konforlu hale getirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben engelliyim ayağımdan rahatsızım, merdivenleri çıkabilmem için benim gibi insanlara düzenek kurulması gerekiyor. Benim gibi birçok yaşlının benzer fiziksel sorunları var; ayağı engelli olduğu için oturamayanlar, merdiven çıkamayanlar var onlara bir şeyler yapılması gerekiyor, düzenlemeler gerekiyor, gerekli düzenlemelerin yapılmasını istiyorum" (Katılımcı 7).

"Oturup sohbet ettiğimiz yerler daha rahat olabilir, uzun saatlerimizi orada geçirdiğimiz için gerektiği kadar yaşlıların fiziksel rahatsızlıkları dikkate alınarak planlansın ve temizliğe daha fazla özen gösterilsin isterim" (Katılımcı 4).

Araştırma bulgularına göre, yaşlı bireyler ibadet öncesinde ve sonrasında oturdukları alanların kışın sıcak, yazın ise serin olmasını talep etmektedir. Ayrıca, abdesthane ortamlarında sıcak suyun akması ve bu alanların ayrı olmasının iyi olacağı belirtilmiştir. Bazı camilerin desen kullanımının göz yorduğu ve dikkat dağıttığı ifade edilerek, yaşlıların bu tür hassasiyetlerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu geri bildirimler, ibadet mekanlarının yaşlıların konfor ve ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesinin ve estetik unsurların daha dikkatli seçilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Namaz sonrasında ve öncesinde oturduğumuz yerlerin kışın sıcak yazın ise serin olmasını isterdim." (Katılımcı 8)

"Mesela abdesthane ortamlarında sıcak sularımız akarsa iyi olur, ayrı olursa iyi olur. Bazı camilerin desen kullanımlarını beğenmiyorum göz yoruyor ve dikkat dağıtıcı şeyler oluyor. Keşke bizim gibi yaşlıların hassasiyetlerini dikkate alsalar." (Katılımcılar 13)

Araştırma bulgularına göre, etkinlik ve program çeşitliliğinin artırılması konusunda yaşlı bireylerin çeşitli önerileri bulunmaktadır. Araştırmaya katılım sağlayan yaşlı bireyler, dini ibadethane ortamlarında daha fazla genç görmek istediklerini ve gençlerle birlikte düzenlenen programların hem eğlenceli hem de öğretici olduğunu belirtmektedir. Gençlerin ve yaşlıların bir araya gelmesini teşvik

eden etkinliklerin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, namazlardan önce veya sonra cami bahçesinde toplanarak çay içme ve sohbet etme gibi etkinliklerin düzenlenmesi önerilmektedir. Yaşlı bireyler, ibadethanelerin sadece namaz vakitlerinde değil, günün diğer saatlerinde de sosyalleşme ve eğlence amaçlı kullanılabileceği etkinliklerle dolu olmasını istemektedir. Bu öneriler, ibadethane ortamlarının daha sosyal ve dinamik hale getirilmesinin hem gençlerin hem de yaşlıların ilgisini çekecek programlarla zenginleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Dini ibadethane ortamlarında daha çok gençleri görmek isteriz. Bazı günler mesela gençlik programları oluyor. Hem eğleniyoruz hem öğreniyoruz, isteriz ki buralar gençlerle dolup taşsın, onlarda bir şeyler öğreysin. 65-70 yaşındaki büyükleriyle beraber otursunlar. Daha çok genç görmek istiyoruz. Bunun içinde hem yaşlıların hem de gençlerin dikkatini çekecek etkinlikler yapılması gerekiyor " (Katılımcı 14).

"Her gün veya haftada birkaç gün namazlardan önce ya da sonra cami bahçesinde toplayıp çay içip sohbetlerde edilebilir ya da başka programlar düzenlenerek insanların namazlar haricinde de camilere gelmesi sağlanabilir" (Katılımcı 18).

"İbadethane ortamlarında bizlerin daha çok vakit geçirebileceğimiz etkinlikler olmasını isterim. Camiler sadece namaz vakitlerinde kapısı açılan yerler olmamalı namaz vakitleri dışında da hareket olmalı yaşlıların gençlerin herkesin hem eğlenebileceği hem de sosyalleşebileceği bir yer olmalıdır" (Katılımcı 2).

Araştırma bulgularına göre, katılımcılar ibadethane ortamlarının daha çekici ve sosyal hale getirilmesi için ikramların ve sıcak yiyeceklerin sunulmasının önemli bir rol oynayacağını vurgulamaktadır. Cami, mescit vb. dini ortamlarda çok uzun süre geçiren yaşlı bireyler, ibadethanelerde çay, çorba vb. gibi ikramların sunulmasının hem gençlerin hem de yaşlıların ibadethanelerde daha fazla vakit geçirmesini teşvik edeceğini ve kötü alışkanlıklardan uzak durmalarını sağlayacağını belirtmektedir. Belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının bu tür ikramlar sunarak katkı sağlaması durumunda, ibadethanelerin daha sıcak ve davetkar bir ortam haline geleceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Akranlarımızın çoğu evde yemek bile yapamıyor, buralarda bir çay ikram edilse ufak tefek yiyecek ikramları olsa ne güzel olurdu. Belediyeler, dernekler burada katkı sağlayarak insanlara ikramlardan bulunsalar daha fazla insan gelir. Hem yaşlılara hem de gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak durup buralarda zaman geçirmesi sağlanabilir" (Katılımcı 6).

"Mesela bi çorba dağıtılsa her akşam namazından sonra sıcacık bir ortam olur katılım daha fazla artar bunun gibi şeyler yapılsın isterdim" (Katılımcı 9).

Araştırma bulgularına göre, yaşlı bireyler ibadethane ortamlarında eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılmasının önemini vurgulamaktadır. Yaşlı bireyler, ibadet ortamlarında yapılan faaliyetler hakkında seminerler düzenlenmesinin, daha fazla kişinin katılımını teşvik edeceğini düşünmektedir. Ayrıca, namaz vakitleri dışında çeşitli konularda eğitim verilmesinin, topluluk

üyelerinin bilgi seviyesini artıracak ve ibadethanelerin daha canlı ve çekici hale geleceği ifade edilmektedir. Araştırmaya katılım sağlayan yaşlı bireyler, bilmedikleri konularda birbirlerinden faydalanmanın ve ibadet ortamının sürekli hareketli ve panayır havasında olmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Bu geri bildirimler, ibadethane ortamlarının sadece ibadet için değil, aynı zamanda topluluk üyelerinin eğitim ve bilgi paylaşımı için de bir merkez haline gelmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"İbadet ortamlarında neler yapıldığını nasıl geçtiğini anlatan bir seminer düzenleyebilirler. Daha çok kişinin katılması için herkesin dikkatini çekecek eğitimler seminerler verebilirler." (Katılımcı 11)

"Bazı bilmediğimiz konularda birbirimizden faydalıyoruz, namaz vakitleri dışında kalan zamanlarımızda keşke herkesin merak ettiği konularda eğitimler verilse, cami ortamı sürekli hareket içinde bir panayır havasında yaşayan bir ortam olsa çok güzel olurdu." (Katılımcı 1)

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireylerin ibadet ortamlarına gitme nedenleri dini motivasyonlar, sosyal ihtiyaçlar ve psikolojik-manevi destek arayışı olmak üzere üç ana başlıkta toplanmaktadır. Yaşlı bireyler, toplu ibadet yapmanın manevi açıdan tatmin edici olduğunu ve daha fazla sevap kazandırdığını düşündükleri için dini motivasyonlarla ibadet ortamlarına gitmektedir. Literatür taraması yapıldığında da yaşlı bireylerin dini ortamlarda manevi rahatlık bulduklarını doğrulanmaktadır (George vd., 2002: 190). Cami, mescit vb. dini ortamlarda düzenlenen dini sohbetler ve eğitimler, katılımcıların dini bilgilerini tazeleyip yeni şeyler öğrenmelerine yardımcı olmakta ve manevi olarak güçlenmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, yaşlı bireyler cami, mescit gibi ibadet ortamlar yalnızca ibadet için değil, aynı zamanda sosyal ihtiyaçlar kapsamında sosyal etkileşim ve destek için önemli bir alan olarak sosyalleşme ve etkileşim kurma mekânı olarak görmektedir. Literatür taraması yapıldığında dini ortamlarda vakit geçiren yaşlı bireylerin sosyal ağlar kurabildiklerine ve duygusal destek bulabildiklerine işaret edilmektedir (Akbolat, 2021: 201; Akgül, 2004:55). Yaşlı bireyler özellikle boş zamanlarını değerlendirmek, akrabalarıyla sohbet etmek ve bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla da dini ibadet ortamlarına gitmektedir. Dini motivasyon ve sosyal ihtiyaçların yanında ibadet ortamları, yaşlı bireylere psikolojik ve manevi destek sağlayarak toplumsal yaşama uyum sağlamalarını kolaylaştırmakta, sosyal izolasyonunu azaltmasını sağlayarak yaşlı bireylerin yeni sosyal bağlar kurmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Araştırma, ibadet ortamlarının yaşlı bireylerin sosyal ağlarının genişlemesine, toplumsal katılım ve aidiyet duygusunun gelişmesine, yardımlaşma ve dayanışma duygularının pekişmesine ve sosyal becerilerinin gelişmesi açısından da önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca cami, mescit vb. ibadet ortamları yaşlı bireylerin aralarında maddi ve manevi destek alıp vermek suretiyle aralarındaki bağı güçlendirmektedir. Bu durum dini ibadet mekânlarının, yaşlı bireyler için sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda sosyal destek ve dayanışmanın yaşandığı, huzur ve anlam buldukları topluluk merkezleri olarak işlev görmektedir. Bu anlam ve huzur arayışı da yaşlı bireylerin dini ortamları tercih etmelerine neden olmaktadır. Literatürde yaşlılık döneminde ölüm gerçeği ile karşı karşıya gelen bireylerin hayatlarına bir anlam ve amaç sağladığı için dinî değerlere kolayca bağlandıklarına işaret edilmektedir (Köylü, 2010: 12; Şentepe, 2005:7). Tüm bunlarla birlikte yaşlı bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarının da olumlu etkilenmesi beklenmektedir. Nitekim literatürde de bu yönde bilgiler yer almaktadır. Dini ortamlarda bulunan yaşlı bireylerin sosyal etkileşime geçmeleri

hem psikolojik (Krause, 2006:125; Buyacı, 2002:125) hem de fiziksel sağlıklarına (Levin, 1994: 1475) olumlu etki bırakmaktadır. Psikolojik sağlıklarını olumlu etkilerken yaşlı bireylerin manevi rahatlık bulmaları (George vd., 2002: 190) ve zor koşullarla mücadele ederken dini düşüncelerine sığınmaları da söz konusu olmaktadır.

Dini ortamlar, yaşlı bireylerin yeni arkadaşlıklar kurmalarına, deneyimlerini paylaşmalarına ve böylece sosyal ağlarını genişletmelerine olanak tanımaktadır. Bu süreç, yalnızlık ve dışlanmışlık duygularını azaltmakta ve sosyal ve kültürel bilinçlerini de geliştirerek sosyal yenilenmeyi teşvik etmektedir. Ayrıca, ibadet ortamları yaşlı bireylerin toplumsal katılımı ve aidiyet duygusunu güçlendirmekte, yaşlı bireylerin topluma dâhil olarak sosyalleşmelerine, aralarında yardımlaşma ve dayanışma duygularını pekiştirmekte, manevi ve ahlaki değerlerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, dini ibadet ortamları, yaşlı bireylerin sabırlı olma, empati yapma ve hoşgörülü olma gibi sosyal becerilerin gelişimine de katkı sağlamakta ve bu beceriler günlük yaşamda olumlu etkiler yaratmaktadır. İbadet ortamları yaşlı bireyler için hem dini hem de sosyal ve psikolojik açıdan önemli destek mekanizmaları sunmakta ve bu bireylerin genel refahını ve yaşam kalitesini artırmaktadır. Literatürde yer alan bilgiler de araştırmada elde edilen bulguları desteklemektedir. Yaşlılarla yapılan araştırmalarda bireylerin dini ortamlarda bulunmalarının yalnızlık duygusundan uzaklaştıklarını ve yaşam doyumlarının arttığını göstermektedir (Sarı, 2016:126; Kılavuz, 2005:35; Yoğurtçu, 2009: 35).

Cami, mescit ve benzeri dini mekânlar, Türkiye'nin dört bir yanında erişilebilirliği yüksek yapılar olarak topluma çeşitli düzeylerde hizmet vermektedir. 2050 yılı itibarıyla Türkiye'de yaşlı nüfus oranının %20'yi aşması ve her 4-5 kişiden birinin yaşlı olması beklendiğinden, dini mekânlar ibadet işlevlerinin ötesinde, yaşlı bireylerin sosyal katılımını destekleyen, psikososyal ihtiyaçlarını karşılayan önemli yaşam alanları olarak öne çıkacaktır. Bu doğrultuda yaşlılar için ibadet ortamlarının fiziki yapıların fiziksel engelleri olan yaşlılar için erişilebilirliğe uygun düzenlemelerin yapılmalı, temizlik standartları yükseltilmeli ve abdesthanelerde gerekli fiziki düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca fiziki düzenlemelerin haricinde cami, mescit vb. dini ortamların sadece namaz vakitlerinde değil namaz vakitleri haricinde hem yaşlılara hem de gençlere yönelik aktiviteler düzenlenmelidir. Bunların yanı sıra yaşlı bireylerin yaşamlarını kolaylaştıracak eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması ve çeşitli konularda seminerlerin verilmesi sosyal katılım ve toplumsal etkileşim açısından önemli katkılarda bulunacaktır.

Etik Beyan

“Yaşlı Bireylerin İbadet Ortamlarında Bir Araya Gelme Davranışlarının Sosyal Etkileşim ve Sosyal Katılım Bağlamında İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan gerekli etik izin (05.06.2024 tarih ve 2024-13 karar sayılı) alınmıştır.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

Boduroğlu, G. & Karabulut, A. (2025). Yaşlı Bireylerin İbadet Ortamlarında Bir Araya Gelme Davranışlarının Sosyal Etkileşim ve Sosyal Katılım Bağlamında İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 950-970.

KAYNAKÇA

- Akbolat, A. (2021). Yaşlılarda Yaşam Kalitesi-Dindarlık İlişkisi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 11, 201-232. <https://doi.org/10.53112/tudear.957988>
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi - Konya Huzurevi Örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 19-56.
- Arslan, M. (2009). Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(2), 112-125.
- Bengtson, V. L. & Settersten Jr, R. (Ed.). (2016). *Handbook of Theories of Aging*. Springer Publishing Company.
- Buyacı, M.Y. (2002). *Yaşlılarda Dini Hayat*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi: Erzurum.
- Campisi, J. (2013). Aging, Cellular Senescence and Cancer. *Annual Review of Physiology*, 75 (1), 685-690.
- Creswell J.W. (2014). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün & S.B. Demir (Çev.). Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Çınar, F. (2018). Yaşlı ve Engelli Bireylerde Manevi Bakımın Önemi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(13), 35-49.
- Erol, S., Sezer, A., Şişman, F. N. & Öztürk, S. (2016). Yaşlılarda Yalnızlık Algısı ve Yaşam Doyumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 60-69.
- George, L. K., Ellison, C. G. & Larson, D. B. (2002). Explaining the Relationships Between Religious Involvement and Health. *Psychological Inquiry*, 13(3), 190-200.
- Güngör, Ö. (2012). Yaşlılar İçin Cami Temelli Sosyal/Dini Hizmetler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 161-188.
- Idler, E. (2014). Religion and Aging. (ed.) K. Ferraro vd. In *Handbook of Aging and the Social Sciences* (pp. 277-300). New York: Academic Press.
- Kılavuz, M.A. (2005). Batı Kültüründe Yaşlanma Dönemi Yalnızlık Duygusunu Azaltma ve Arkadaş İlişkilerini Geliştirme Açısından Dinî Etkinliklerin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 25-39.
- Köylü, M. (2010). Ruh ve Beden Sağlığı Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 5-36.
- Krause, N. (2006). Church-Based Social Support and Change in Health over Time. *Review of Religious Research*, 48(2), 125-140.
- Krause, N. (2008). *Aging in the Church: How Social Relationships Affect Health*. Templeton Press.
- Levin J. S. (1994). Religion and Health: is There an Association, is it Valid, and is it Causal? *Social Science & Medicine*, 38(11), 1475-1482.
- McFadden, S. H. (2005). Points of Connection: Gerontology and the Psychology of Religion. In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (pp. 162-176). The Guilford Press.

Boduroğlu, G. & Karabulut, A. (2025). Yaşlı Bireylerin İbadet Ortamlarında Bir Araya Gelme Davranışlarının Sosyal Etkileşim ve Sosyal Katılım Bağlamında İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 950-970.

Pandya, S. P. (2016). Aging Spiritually: Pitamaha Sadans in India. *Cogent Social Sciences*, 2 (1), 1-18. 1219212.

Putnam, R.D. (2000) Bowling Alone: The Collapse And Revival of American Community. Simon and Schuster, New York.

Rowe, J. W. ve Kahn, R. L. (1997). Successful Aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433-440.

Sarı, S. (2016). *Yaşlılık Döneminde Yalnızlıkla Başa Çıkma Dinin Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

Sarı, M. (2017). Yaş Faktörünün Dindarlık Üzerindeki Etkileri. *Fırat University Journal of Social Sciences*, 27(2), 257-264.

Shapiro, E., Paz, A., Henn Amir, S. et al. (2023). Health And Well-Being Among Those Aging in Place in a Jerusalem Religious Community. *J Relig Health*. 62, 3137–3157.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], (2024, Mart). İstatistiklerle yaşlılar. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Tarihi: 8 Mart 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2023-53710>

Şentepe, A. (2005). *Yaşlılık Döneminde Temel Problemler ve Dini Başa Çıkma*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, M. (2013). Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 241-264.

Yoğurtçu, F. (2009). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi: Sakarya.

Extended Abstract

The Examination of Elderly Individuals' Gathering Behaviors in Worship Settings in the Context of Social Interaction and Participation

Aim: The ageing process is a period that begins at birth and ends with death, spanning from infancy to old age. The final stage of the ageing process, known as old age, is an important period evaluated in biological, psychological, and social dimensions. During this period, significant changes in the biological, psychological, and social characteristics of elderly individuals make it difficult for them to adapt to their physical and social environments. Therefore, in recent years, countries with increasingly ageing populations have aimed to ensure the interaction of elderly individuals with their surroundings, support their active participation in social life, and improve their quality of life. Research shows that as age increases, religious feelings intensify, and religious settings provide social interaction for elderly individuals. At this point, it seems crucial to increase social interaction and ensure that elderly individuals hold on to social life through the social interactions they establish with each other. Religious settings are places where elderly individuals not only worship but also engage in social interaction. This study aims to examine the behaviour of elderly individuals gathering in religious settings for purposes other than worship in the context of social interaction and participation. It seeks to reveal whether the behaviour of elderly individuals gathering in religious settings has the potential to strengthen their social connections, increase social participation, and reduce social isolation in old age. In this context, it aims to investigate the nature of the social interactions that elderly individuals engage in within religious communities and the effects of these interactions on levels of social participation.

Method: The study was conducted using a qualitative research method. A semi-structured interview form was prepared to understand the behaviour of elderly individuals gathering in religious settings in the context of social interaction and participation. Necessary permissions were obtained from the Non-Interventional Research Ethics Committee of Hitit University, and face-to-face interviews were conducted with 19 elderly individuals. The interview data were analysed using the MAXQDA program. The research findings were addressed under five main themes: the reasons for elderly individuals gathering in religious settings, types of interactions, social interaction and social participation, general evaluation of social interaction and participation, and recommendations for improving religious settings.

Findings and Conclusion: The research results show that the reasons elderly individuals go to religious worship settings are grouped under three main headings: religious motivations, social needs, and the search for psychological-spiritual support. Elderly individuals prefer worship settings, believing that collective worship is spiritually satisfying. Additionally, these settings help participants refresh their religious knowledge and learn new things through organised religious talks and education, thus spiritually empowering them. Elderly individuals also go to these settings to spend their free time, chat with peers, and exchange information. Worship settings contribute to expanding elderly individuals' social networks, developing their sense of social participation and belonging, reinforcing feelings of mutual aid and solidarity, and enhancing their social skills. Places of worship like mosques and prayer rooms strengthen bonds among elderly individuals through the material and spiritual support, showing that these settings serve not only as places of worship but also as community centres where social support and solidarity are experienced and peace and meaning are found. Moreover, social interaction among elderly individuals positively affects their psychological and physical health, thereby improving their overall well-being and quality of life.

Considering that the elderly population in Turkey is expected to exceed 20% by 2050, places of worship like mosques and prayer rooms, which are more widespread than health, education, and social services in cities, towns, and villages, should become important venues for the elderly. Physical accessibility should be ensured in these settings, activities for both the elderly and young should be organised outside of worship times, and educational and informative activities that will facilitate the lives of the elderly should be increased. These arrangements will enhance the social participation and interaction of elderly individuals.
